

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 1 (92) 2024

ECONOMICS AND REGION

Vol. 1 (92) 2024

www.eir.nupp.edu.ua

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 1 (92)
2024

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Лютий 2024 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЖЕВСЬКА М.Б.** – заступник головного редактора, к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБИЦЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., директор Навчально-наукового інституту фінансів, економіки, управління та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЩАКОВА ДАНІЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬЄТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ШИДЛЮ Джоанна** – доктор філософії (PhD), доцент Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- ШПІЛЬКО Данута** – доктор філософії (PhD), асистент професора Білостоцької Політехніки, заступник начальника міжнародного відділу логістики та сервісної інженерії, м. Білосток (Польща) (за згодою).

*Журнал «Економіка і регіон»
Внесений до переліку наукових
фахових видань України
(наказ МОН України 1279 від 16.11.2014,
зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).*

Вид видання – науковий журнал.
Концепція журналу базується на багаторічному
науковому, фаховому висвітленні актуальних
проблем економіки України і світу.

*Основні рубрики: економіка та управління
національним господарством; розвиток продуктивних
сил і регіональна економіка; економічна теорія та
історія економічної думки; світове господарство і
міжнародні економічні відносини; економіка та
управління підприємствами (за видами економічної
діяльності); економіка природокористування й охорона
навколишнього середовища; демографія, економіка
праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси
і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит;
статистика; математичні методи, моделі й
інформаційні технології в економіці; економічна
безпека держави та суб'єктів господарювання.*

Видається з липня 2003 р.
Виходить чотири рази на рік.
Свідчення про державну реєстрацію
КВ 24613-14553 ПР, видане 29.10.2020 р.
Міністерство юстиції України

Засновник журналу:
Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР»
є інтелектуальною власністю редакції журналу
«Економіка і регіон» та охороняється законом
про авторські й суміжні права. При
передрукуванні посилання на журнал
«ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за точність поданих
даних несуть автори матеріалів,
редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)
ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua
Сайт журналу: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка
(прот. № 2 від 09.02.2024)

Верстка Л.А. Свистун
Коректор англ. О.О. Петях
Коректор укр. Я.І. Вишнякова
Здано до набору 12.02.2024
Підписано до друку 14.02.2024
Формат 60x80 1/8. Обл.-видавн. арк. 29,69
Тираж 300 прим. Замовлення № 0424/248.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідчення суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- 8 **Яременко О.Л., Жукова Л.М., Биба В.В.** Вплив економічної рецесії на управління інноваційним забезпеченням функцій держави під час кризових ситуацій
- 15 **Гулієва Д.** Фактори, що зумовлюють перехід аграрного підрозділу до ринкових відносин
- 20 **Аллахвердієва М., Агаєва К., Таваккулова С.** Значення реклами у світовій торгівлі
- 26 **Онищенко В.Є., Загорельська Т.Ю., Клименко Д.О.** Використання стратегічного аналізу для оцінки будівельної галузі України

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- 33 **Іванова Т.В., Петренко К.В., Скоробогатова Н.Є.** Роль громад у соціально-економічному розвитку регіонів (на прикладі Одеської області)
- 43 **Лайко О.І., Шатненко К.О.** Вплив управлінського аспекту функціонування індустріального парку на реалізацію регіональної політики згуртованості в Україні

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

- 51 **Жалінська І.В.** Еволюція напрямів досліджень у сфері омніканальності в управлінні маркетингом
- 60 **Ткач Є.В.** Стратегування економічної політики та формування економіки для людини (нооекономіки)

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 69 **Гасімов Р.І.** Аналіз інжинірингових послуг будівельного сектору в Азербайджанській Республіці
- 73 **Агаєва К., Валієв Д., Амрах ХХХ.** Аналіз торговельних відносин між Туреччиною та країнами Організації тюркських держав

- 79 **Титаренко Л.М., Левченко І.В., Потькало К.О.** Пріоритети корпоративної культури в умовах міжнародних трансформацій

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

- 87 **Бабух І.Б., Романюк Н.В.** Маркетинговий аналіз товарної політики підприємства: цілі, завдання, перспективи
- 94 **Биба В.В., Пінчук Н.М., Марченко В.О.** Управління стратегією підприємства на основі концепції зацікавлених сторін
- 103 **Викриач М.М., Князь С.В., Русин-Гриник Р.Р.** Фактори впливу на формування і розвиток трансферного потенціалу торговельних підприємств
- 109 **Вівсюк І.О.** Особливості структуризації економічного потенціалу підприємства готельного господарства
- 115 **Кобеля-Звір М.Я.** Гранти програми МАТРА для громадських та освітніх організацій в умовах війни
- 120 **Агаєва К., Пашаєва А.** Аналіз процесу комунікації за показниками якості бізнес-інститутів в Азербайджані
- 126 **Агаєва К., Алієв М.** Класифікація факторів, що впливають на продуктивність праці в приватних компаніях Азербайджану (ACCESS Bank)
- 131 **Мамедов М.А.** Технологічні та економічні напрямки організації та управління публічно-приватним співробітництвом
- 136 **Онищенко С.В., Маслій О.А., Пантась В.В.** Ділова активність бізнесу в Україні: цифрова трансформація та сталий розвиток
- 147 **Приймак В.І., Голубник О.Р., Кравчук Ю.О.** Аналіз лояльності клієнтів аптечної мережі
- 155 **Стецик Ю.М.** Аналіз ринку взуття та його вплив на управління асортиментом та якістю взуття
- 162 **Суворова І.М., Гречковська А.І., Кордяк М.О.** Актуальні проблеми управління логістичними бізнес-процесами на сучасних підприємствах

- 168 Сущенко О.А., Погуда О.А. Аналіз акторів розвитку ринку пасажирських авіаперевезень у сфері туризму
- 174 Терехух А.А., Роїк О.Р. Особливості тактичного управління діяльністю підприємництва України в умовах війни
- 183 Ткаченко С.М., Огренич Ю.О., Кайрачка Н.В. Цифровізація бізнес-процесів як інструмент запобігання банкрутства на підприємствах в умовах змінності ринкового середовища
- 195 Тоцька О.Л., Провіріков М.В. Організаційна структура та зовнішні взаємозв'язки міжнародного автомобільного вантажного перевізника
- 202 Фатахов І.В. Методи оцінки управління конкурентоспроможністю в будівельній галузі
- 232 Кравченко О.В., Агафонова Є.О. Облік розрахунків з оплати праці під час воєнного стану в Україні
- 237 Позняковська Н.М. Облікова політика та урегулювання діяльності організацій громадянського суспільства

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ Й ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

- 244 Мартинова О.В. Застосування теорії нечітких множин в оцінці економічної ефективності та ризику інвестиційних проектів в умовах невизначеності

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

- 251 Зачосова Н.В. Аспекти кадрового забезпечення та кадрового потенціалу у безпеку орієнтованому управлінні бізнес-процесами під час відновлення національної економічної безпеки
- 260 Липичак Н.І. Державне регулювання якістю продукції в контексті забезпечення безпеки на внутрішньому ринку

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

- 265 Арабаджійський Н. Публічне управління у сфері державних закупівель в Республіці Болгарія
- 274 Лахижа М.І. Державне регулювання модернізації вищої освіти та науки в умовах європейської інтеграції

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ПОЛІТИКА

- 206 Єфанов В.А. Специфіка організації трудових відносин в умовах війни в Україні

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 212 Вовчак О.Д., Ярошенко О.О. Застосування досвіду повоєнного економічного відновлення Німеччини, Японії та Південної Кореї до реалій України
- 219 Філонич О.М. Порівняльний аналіз формування доходів місцевих бюджетів України та Польщі в умовах децентралізації

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

- 227 Дмитренко А.В., Лоза А.В. Шляхи вдосконалення обліку, аудиту та оподаткування діяльності суб'єктів господарювання в контексті впровадження європейської практики управління та впровадження в облік штучного інтелекту

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Лахижа Микола Іванович*, доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління, адміністрування та права
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0001-8676-4578

© Лахижа М.І., 2024

*Стаття отримана редакцією 19.01.2024 р.
The article was received by editorial board on 19.01.2024*

Вступ. Протягом останніх десятиліть в Україні відбувався процес принципових змін в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя, який не зупинився з початком російської агресії у 2014 році. Суттєві зміни пов'язані з глобалізаційними та євроінтеграційними процесами спостерігаються і у освітній сфері, насамперед, завдяки впровадженню уніфікованих освітніх стандартів та сучасних освітніх технологій. Як відзначають українські вчені (Н. Колісниченко, Ю. Семенюк, К. Кублік та інші), паралельно з європеїзацією освіти відбувається європеїзація державного управління освітою у площині демократичного розвитку й належного врядування, регуляторної реформи й розвитку адміністрування та інфраструктури, що впливає й на публічне управління на державному, регіональному та місцевому рівнях [1].

Питання державного регулювання вищої освіти залишається актуальним весь час незалежності української держави, що можна зазвати закономірністю розвитку посткомуністичних країн, оскільки для кожної з них це питання було і залишається складним та важливим. Складність полягає не лише у необхідності при виробленні та реалізації державної політики враховувати багато економічних, соціальних, політичних та інших факторів, а й у необхідності долати існуючі у багатьох випадках переконання про переваги старої системи навчання, значні недоліки Болонської тощо. Важливість реформ визначається необхідністю підтримувати та розвивати високий рівень освіти населення, оскільки це сприяє досягненням у всіх сферах життя. При цьому необхідно враховувати поєднаність різних освітніх рівнів як між собою, так і з точки розвитку науки.

Для прикладу та порівняння в рамках даної статті нами обрано близькі за менталітетом країни – Республіку Польща, зважаючи на швидкі темпи її розвитку та безперечні успіхи у проведенні реформ, включаючи сферу освіти та науки; Республіку Болгарія, яка цікава в першу чергу завдяки труднощам в адаптації до вимог ЄС та схожості з українськими проблем вищої школи та науки.

Республіка Польща у 1994–2004 роках успішно пройшла підготовку до вступу в Європейський Союз, а з 2004 р. стала успішною країною-членом ЄС. Республіка Болгарія офіційно заявила про наміри приєднання до ЄС у 1995 році, а членом ЄС стала лише з початку 2007 року. При цьому Європейська Комісія визначила низку недоліків у політичній сфері й економіці країни і передбачила для Болгарії необхідність певних дій та захисних заходів на перехідний період. Українськими вченими в той час відзначалися управлінські та поведінкові причини ризиків та перешкод у реалізації оптимістичних сценаріїв розвитку в Болгарії.

Автор статті брав участь у процесі перетворень у сфері освіти в Україні, працюючи на державній службі та у вищих навчальних закладах м. Київ та м. Полтава, а також займаючись науковими дослідженнями з питань посткомуністичної трансформації, реформування публічної адміністрації, розвитку публічної служби. В першу чергу вивчався досвід Республіки Болгарія та Республіки Польща, включаючи поглиблене штудіювання проблем підготовки публічних службовців. Результати досліджень включено до курсів «Європейська інтеграція України», «Публічна служба», «Управління людськими

ресурсами», «Електронна демократія та електронне урядування» та інших, а також використовувалися Головним управлінням державної служби України (2005–2010 роки) та іншими органами влади.

Проблематика модернізації публічної адміністрації Республіки Болгарія та Республіки Польща вивчалася нами протягом тривалого часу і висвітлена в монографіях та низці статей [2–4]. В останні роки автору вдалося пройти стажування у болгарському (Новий болгарський університет, Софія, 2020) та польських вищих навчальних закладах (Академія менеджменту і адміністрації, Ополе, 2021, Білостоцький університет, Білосток, 2023, «Викладання та дослідження в сучасному університеті: виклики, рішення та перспективи»), що дозволило краще зрозуміти не лише досягнення, а й існуючі проблеми та відстежувати дискусії щодо шляхів їх вирішення. Постійно підтримуються наукові контакти з вченими цих країн.

Огляд останніх джерел, досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми свідчить про її знаходження в центрі уваги вітчизняних науковців, оскільки питання має як теоретичне, так і практичне значення, стосуючись долі багатьох людей.

Основним джерелом вивчення державного регулювання вищої освіти та науки є нормативно-правові акти [5–7], аналітичні матеріали та наукові публікації.

Проблеми державного регулювання української вищої освіти в контексті Болонського процесу неодноразово узагальнювалися українськими вченими (С. Калашнікова, В. Кремень, В. Луговий, А. Павко, Ю. Рашкевич, І. Сікорська, А. Ставицький, Ж. Таланова, О. Шаров та інші). Проблеми підготовки публічних службовців досліджують О. Антонова, Н. Гончарук, Я. Качан, В. Олуйко, Л. Прудивус та інші. Доцільно також окремо відзначити публікації з питань розвитку науки державного управління: В. Бакуменко, К. Ващук, Т. Мотренко, Ю. Сурмін.

В Болгарії проблематику розвитку освіти досліджують Н. Арабаджийський [8], Б. Борисов, П. Бояджиева, І. Зарева, А. Кірова, К. Лобос, Е. Мінева-Димитрова [9], М. Матов, Ю. Попов, у Польщі – А. Вишневський, С. Возницький [10; 11], З. Макела, Є. Малець, П. Цигарковський та інші.

Варто відзначити й публікації українських вчених з питань розвитку вищої освіти в Польщі: Ю. Грищук, В. Каричковський, С. Касьянова, Т. Коржинська, Г. Розлуцька, І. Святищук та інші. В останні роки з'явилося багато публікацій в основному польських авторів, спрямованих на ознайомлення потенційних українських студентів з можливостями та перевагами окремих польських навчальних закладів.

Мета статті. Завданням даного дослідження є виявлення ефективних методів та напрямів державного регулювання модернізації системи вищої освіти в умовах європейської інтеграції з метою їх пропозиції для використання в Україні

Основний матеріал і результати дослідження. Викликані процесом євроінтеграції завдання в системі вищої освіти та науки є важливою частиною комплексних перетворень, що відзначається як в державних документах, так і у дослідження польських та українських вчених. Проведений аналіз свідчить про схожість проблем, які існують у посткомуністичних країнах у сфері науки та вищої школи (таблиця 1).

Проте при виокремленні цих проблем існує певний елемент умовності, що особливо помітно з офіційних документів. На наш погляд, існуючі в окремих країнах проблеми варто розглядати через призму глобальних та загальноєвропейських підходів.

Аналіз свідчить про схожість багатьох проблем, пов'язаних з соціалістичним минулим та необхідністю проведення комплексу реформ. Особливості залежать в першу чергу від економічного розвитку країни та рівня її інтеграції до Європейського Союзу. Спільним можна назвати прагнення поліпшити якість вищої освіти та зробити її ближчою до потреб практики. Такі гасла зустрічаємо у всіх посткомуністичних країнах (П. Бояджиева, Болгарія) [13], (М. Соцна, Польща) [14].

Проте доцільно згадати зауваження польського вченого Т. Шапіро: «Як це не парадоксально, реалізація Болонського процесу поставила проблему якості навчання та його фінансування в центр викликів польській освіті» [15, s. 12].

Очевидно, що в посткомуністичних країнах яскравіше і болючіше проявляються проблеми, які постають перед всіма сучасними вищими навчальними закладами Європи та світу. Ключові з них визначаються як три «М» – маркетизація, масовізація, менеджеризація (marketisation, massification, managerialism) [16].

В Україні входження до європейського інтелектуального простору сприймається як пріоритетне завдання, хоча й тривають дискусії щодо наслідків приєднання до Болонського процесу. Офіційно найчастіше називають такі проблеми: велика кількість вищих навчальних закладів, напрямів і спеціальностей; недостатня співпраця між сферою освіти і ринком праці; проблема хабарництва в університетах;

Виклики в сфері науки та вищої освіти

Виклики для світу	Виклики для ЄС	Виклики для Болгарії	Виклики для Польщі	Виклики для України
Демографія (старіння суспільства) Природні ресурси та енергія Клімат і навколишнє середовище Глобалізація Здоров'я та харчування Соціальні проблеми (бідність, благополуччя) Штучний інтелект	Енергія і клімат Міграції Цифровізація та єдиний цифровий ринок Різноманітність регіонів ЄС Синергія дослідницької діяльності і освіти в ЄС Сучасні міста	Протиріччя між структурою ринку праці та переліком спеціальностей, які готують ВНЗ Необхідність підготовки за новими спеціальностям Розходження між очікуваними та реальними компетенціями випускників Низький рівень державного фінансування освіти	Демографія (низький рівень народжуваності, старіння суспільства) Хвороби цивілізації Ринок праці Соціальна та регіональна згуртованість Диджиталізація Доступ до енергії Розвиток науково-дослідного сектору Національна безпека Транспорт і мобільність Розбудова спільноти, культури та традиції (національна самосвідомість)	Демографія Велика кількість вищих навчальних закладів, напрямів і спеціальностей; недостатня співпраця між сферою освіти і ринком праці; відсутність мобільності студентів; низький рівень залучення студентів до організації освітнього процесу

Джерело: [5; 9; 12]

відсутність мобільності студентів; низький рівень залучення студентів до організації освітнього процесу тощо. Значною мірою ці проблеми існують і в інших посткомуністичних країнах.

Згідно інформації Міністерства освіти України (МОН), сьогодні воно впроваджує шість реформ для модернізації освіти на всіх рівнях. Аналіз інформації, що оприлюднює МОН та інших українських джерел свідчить про початок переходу до вже давно задекларованої централізації вищих навчальних закладів, що пов'язується з бажанням підняти якість вищої освіти завдяки кращому використанню державних коштів [17]. У даному випадку мова йде про об'єднання ВНЗ для економії коштів та концентрації кращих викладачів.

Необхідно відзначити, що рівень автономії українських вищих навчальних закладів значно нижчий від європейського, пам'ятаючи водночас, що підвищення якості освіти залежить не лише від внутрішніх університетських механізмів і процедур, а й від зовнішніх соціальних умов, у яких університети працюють і, зокрема, від сили і напрямів зовнішнього (не тільки державного) тиску, що чиниться на них. Для ілюстрації можна привести два приклади. Перший: на сайті «Спілки ректорів закладів вищої освіти України» (СРЗВОУ) 30 січня 2024 року розміщено інформацію з промовистою назвою: «Спілка ректорів України не надавала органам державної влади пропозицій з оптимізації мережі ЗВО» [18]. Другий: розпорядженням начальника Полтавської ОВА на початку лютого 2024 року створено консультативно-дорадчий орган – «Рада ректорів закладів вищої освіти Полтавської області при обласній військовій адміністрації», яку очолив начальник ПОВА, заступником став заступник, секретар – директор департаменту освіти обласної адміністрації.

Отже, на відміну від Польщі, в Україні Спілка ректорів закладів вищої освіти не відіграє помітної ролі у процесі реформ. Водночас варто відзначити її позитивну роль, особливо з питань поглиблення міжнародної співпраці. Співпраця СРЗВОУ з Конференцією ректорів академічних шкіл Польщі (КРАШП) динамічно розвивається і узагальнена в монографії за підсумками Проекту Варшавської Політехніки, реалізованого за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки Польщі [19] та інших публікаціях. Очевидно, що зростання впливу та самостійності спілок ректорів можна вважати одним із факторів забезпечення більшої автономності ВНЗ.

Важливою залишається проблема фінансування вищої освіти, яка в Україні є ключовою, примушуючи цінувати студентів не скільки за знання, як за змогу оплатити навчання. Відповідно викладачі мають ще один обов'язок – залучення абітурієнтів. Останні дві проблеми негативно впливають на рівень загального розвитку абітурієнтів, що неминує веде до вимушеного зниження вимог при вступі та

навчанні, оскільки залишається фінансова залежність ВНЗ від студентів. Уведення єдиного вступного та кваліфікаційного іспитів лише частково вирішують проблему якості навчання. Варто відзначити подібні проблеми і в інших країнах, що особливо помітно в Болгарії.

Відтак, на нашу думку, варто назвати й проблеми, пов'язані зі становищем викладачів: низький рівень оплати праці, звантаженисть поточними обов'язками; високі норми навчального, наукового, виховного та організаційного навантаження не дозволяють реалізувати їх потенціал мобільності та творчості.

Як ілюстрація: співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників освіти, охорони здоров'я, культури та науки до середньомісячної заробітної плати в галузях економіки в Україні становило у передвоєнний період приблизно 70-80 %, у 2023 р. спостерігалось зростання рівня заробітної плати у 9 галузях господарства, але не в освіті. Реальна середня зарплата у 2023 році в Україні коливалася від 15 тис. грн до 18,3 тис. грн. Зарплата професора дещо вища середньої, але 500-600 доларів доходу (у перерахуванні) зводить нанівець плани мобільності тощо.

У ВНЗ України обсяг навчальної роботи науково-педагогічного працівника диференціюється відповідно до наукового ступеня, вченого звання і посади, яку він обіймає, рівня кваліфікації, досвіду роботи, участі у методичній, науковій та інших видах робіт встановлюється рішенням Вченої ради. Університети досить часто ставлять максимально допустимий показник аудиторного навантаження. Задеклароване зменшення кількості аудиторного навантаження нівелюється значним скороченням норм часу для планування й обліку навчальної та методичної роботи, особливо в частині консультацій, іспитів та заліків, керівництва науковою роботою студентів тощо.

Зазвичай викладач має значне організаційне навантаження по кафедрі, наприклад, кураторство, участь у приймальних комісіях тощо.

Неоднозначно можна оцінити й вимогу публікацій у зарубіжних виданнях, які входять до престижних баз даних, що особливо складно для представників гуманітарних напрямів досліджень і пов'язано зі значними фінансовими витратами та потребує значних затрат часу. Водночас досвід показує, що такі публікації мало цитуються як зарубіжними, так і вітчизняними авторами. Проте вони вигідні університетам, оскільки прямо впливають на їх рейтинг.

Нові виклики несе диджиталізація освіти. Загалом українські університети виявилися готовими до організації освітнього процесу в умовах пандемії та військового стану завдяки активній державній політиці у цій сфері та освоєнням сучасних технологій. У поєднанні з компетентнісним підходом та наявності у студента розуміння необхідності отримання знань диджиталізація освітнього процесу дає нові можливості. Наприклад, викладач виступає не лише як лектор, але й як керівник, фасилітатор, стимулятор та співдослідник. Суттєвими стають освітнє середовище, рівень та доступність навчальної інформації. Проте при цьому зростає невраховане навантаження на викладача, адже робота з дистанційними курсами передбачає наявність нових навичок, має бути постійною і вимагає значних затрат часу.

Це підтверджує досвід роботи українських університетів в умовах воєнного стану, коли заняття проходили дистанційно, але вимушено переривалися через повітряну тривогу чи відсутність електрики. Для студентів, що знаходилися в умовах міграції, дистанційне навчання стало особливо важливим. Але дискусія щодо недоліків та переваг дистанційного навчання триває. Критично багатьма оцінюється й комбіноване навчання, яке особливо потерпає при повітряних тривогах.

Слід назвати й суб'єктивні причини існування освітніх проблем, зокрема, даються взнаки низький загалом рівень знання іноземних мов, особливо серед викладачів старшого віку; відсутність необхідних навичок для пошуку грантових програм та інше. Частина студентів неадекватно відноситься до занять, мотивуючи свою поведінку різними факторами.

Предметом особливої уваги є і має бути й відома ще з 1905 року та популярна у наші дні теза про студентоорієнтований процес освіти (student-centred learning – SCL). Це питання досліджується у всіх країнах. Прикладом може бути колективна монографія польських вчених [20] чи праці вчених з Нового болгарського університету [21]. В Україні поняття «студентоорієнтоване навчання» визначено на законодавчому рівні, у ст. 1 Закону України «Про фахову передвищу освіту» [22]. Проблему вбачаємо у спрощеному розумінні та використанні цього терміну, наприклад, у рекламі окремих вищих навчальних закладів. На наше глибоке переконання мова має йти про орієнтацію на потреби кращих студентів та активізацію всіх студентів з метою їх всебічного включення до академічного процесу та надання їм можливості впливати на цей процес. Йдеться також про задоволення вимог студентів з особливими потребами. Проте це теж вимагає додаткових зусиль викладачів та адміністрації ВНЗ і може реалізуватися за умови посилення індивідуалізації навчання.

Отже, завдання реформи публічного управління в Україні обумовлюють необхідність підвищення вимог до професійної підготовки фахівців з публічного управління. Дискусія щодо поєднання освіти та науки в діяльності викладачів та студентів залишається актуальною, але відповідь, на нашу думку, не може бути категоричною. Роль наукових навичок викладача зростає від бакалаврату до аспірантури. Відповідно з кожним етапом навчання стають складнішими завдання викладачів та вимоги до їх наукової компетентності.

В Україні в умовах впровадження вимог болонської системи Міністерством освіти посилено вимоги до наукової діяльності викладачів: підготовка дисертацій, публікації у рейтингових виданнях, участь у спецрадах, статті у фахових виданнях з тематики курсів, врахування наукової роботи під час акредитації навчальних програм тощо. Зросли також вимоги до наукової діяльності студентів, забезпечення академічної доброчесності та якості випускних робіт. Спільні публікації викладачів та студентів вважаються додатковим позитивним фактором для підведення підсумків індивідуальної роботи та діяльності підрозділів. Як правило, викладач повинен мати публікації за тематикою свої навчальних дисциплін і вказувати їх у робочих програмах та силабусах. Відповідно від спрямованості наукової роботи викладача підбирається й тематика наукових досліджень студентів, що працюють під його керівництвом.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє узагальнити проблеми та завдання державного регулювання модернізації вищої освіти в посткомуністичних країнах в умовах європейської інтеграції. В першу чергу необхідно відзначити їх пов'язаність з рівнем розвитку країни та її місце у відносинах з Європейським Союзом. Виконання Україною вимог до кандидата в члени Європейського Союзу примушує розглядати модернізацію освіти згідно вимог Болонського процесу як необхідний процес, а інтернаціоналізацію освіти вважати основною особливістю її сучасного розвитку.

Реформування освіти у посткомуністичних країнах – це закономірний процес, пов'язаний з європеїзацією всіх сторін життя. Аналіз свідчить про схожість багатьох проблем, пов'язаних з соціалістичним минулим та необхідністю проведення комплексу реформ. Спільним можна назвати прагнення поліпшити якість вищої освіти та зробити її ближчою до потреб практики. Такі гасла зустрічаємо у всіх посткомуністичних країнах.

Значною мірою на рівень освіти впливають демократичні процеси в країні. Наприклад, це стосується рівня автономності вищих навчальних закладів, ролі об'єднань ректорів.

Україні необхідно взяти на озброєння досвід тих країн, які вже стали членами ЄС і мають позитивний досвід вдалих реформ, і в першу чергу – Республіки Польщі. Такий підхід вже частково реалізується в Україні, прикладом чого може бути перелік питань акредитаційних справ, які передбачають вивчення зарубіжних аналогічних навчальних програм, формування індивідуальної освітньої траєкторії студентів, забезпечення академічної свободи, інтернаціоналізацію діяльності ВНЗ тощо. Наш досвід свідчить, що підготовка до процедури акредитації програм з публічного управління та адміністрування обов'язково включає ці та інші питання, пов'язані з вивченням та впровадженням зарубіжного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колісниченко Н., Семенюк Ю. Європеїзація освіти України: сутність та наслідки впливу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Том 2. № 78. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/179070>
2. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Польща. Полтава : ПолтНТУ, 2012. 243 с.
3. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Болгарія. Полтава : ПолтНТУ, 2014. 208 с.
4. Lakhzyha M., Lozynska T., Dorofyeyev O. The state of development of the concept of sustainable development in the public administration science in Ukraine. *Science and education for sustainable development*. Edited by Aleksander Ostenda and Valentyna Smachylo. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice: monograph 50. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. P. 833–842.
5. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
6. U S T AWA z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Dz. U. 2018 poz. 1668. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf>
7. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021–2030 г. Документът е приет с Решение на Народното събрание от 17.12.2020 г. URL: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1492>
8. Арабаджийски Н. Нова образователна парадигма на теорията на публичното управление. *Годишник на Центъра по публична администрация на НБУ*. Том 3/2008. P. 5–24. URL: <https://eprints.nbu.bg/id/eprint/266/>
9. Минева-Димитрова Е. Системата на висшето образование в България: проблеми и предизвикателства. URL: <https://www.researchgate.net/publication/331645750>
10. Woźnicki J. (red.) *Transformacja akademickiego szkolnictwa Wyższego w Polsce w okresie 30-lecia: 1989–2019*. Warszawa, 2019. 373 p.

11. Trendy, modele i perspektywy rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce: 2021–2025. Z projekcją do roku 2030. Redakcja naukowa Jerzy Woźnicki. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej Gliwice, 2022. 378 p.
12. Polityka Naukowa Państwa 4 sierpnia 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/polityka-naukowa-panstwa-przyjeta-przez-rade-ministrow>
13. Бояджијева П. Качеството на висшето образование в национални и глобални контексти, сп. Критика и хуманизъм, кн. 36, бр. 1/2011, Водещи броя: Димитър Вацов, Елица Станоева, 336 с.
14. Socna M.W. Proces Bolonski: perspektywa jakości kształcenia. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-34ad8f86-8a9d-435c-8ead-87cddeb89766/c/Mieczyslaw_W_Socha.pdf
15. Szapiro T. Proces Boloński: nowe szanse, czy nieznane zagrożenia. URL: http://www.szapiro.net/images/proces_bolonski.pdf
16. Palfreyman D., Tapper T. Oxford and the Decline of the Collegiate Tradition. London : Woburn Press, 2000. 256 p.
17. Якою має бути реформа вищої освіти на думку Оксена Лісового. OP.ua. 2023. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/yakoyu-ma-buti-reforma-vischoyi-osviti-na-dumku-oksena-lisovogo>
18. Spilka rektoriv zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy. 2024. URL: <https://zvo.knu.ua/>
19. Польсько-українська співпраця представницьких організацій ректорів – задля вдосконалення діяльності закладів вищої освіти : монографія / наук. ред. Ірина Дегтярьова, Єжи Возніцький. Варшава, 2021. 359 с.
20. Edukacja zorientowana na ucznia i studenta. Redakcja naukowa Anna Karpińska, Walentyna Wróblewska, Piotr Remża. Białystok, 2021. 292 p.
21. Благоєва Е. Студентът – в центра на образователния процес: какво означава това за управлението на университета? URL: https://ebox.nbu.bg/pa2015/11_E.Blagoeva.pdf
22. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 6 червня 2019 року № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

REFERENCES:

1. Kolisnichenko N., Semeniuk Yu. (2019) Yevropeizatsiia osvity Ukrainy: sutnist ta naslidky vplyvu. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2, no. 78. Available at: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/179070> (in Ukrainian)
2. Lakhyzha M. I. (2012) Modernizatsiia publichnoi administratsii: dosvid Respubliky Polshcha. Poltava: PoltNTU. (in Ukrainian)
3. Lakhyzha M. I. (2014) Modernizatsiia publichnoi administratsii: dosvid Respubliky Bolhariia. Poltava: PoltNTU. (in Ukrainian)
4. Lakhyzha M., Lozynska T., Dorofeyev O. (2022) The state of development of the concept of sustainable development in the public administration science in Ukraine. *Science and education for sustainable development*. Edited by Aleksander Ostenda and Valentyna Smachylo. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice. Monograph 50. Publishing House of University of Technology, Katowice.
5. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky: Rozporiadzhennia KMU vid 23 liutoho 2022 r. No. 286-r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
6. U S T AWA z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Dz. U. 2018 poz. 1668. Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf>
7. Stratehiya za razvytye na vyssheto obrazovanye v Republika Vьlharyia za peryoda 2021–2030 hh. Dokumentът e pryet s Reshenye na Narodnoto съbranye ot 17.12.2020 h. Available at: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=1492>
8. Arabadzhyisky N. Nova obrazovatelna paradyhma na teoriyata na publichnoto upravlenye. Hodyshnyk na Tsentyra po publichna admynstratsiia na NBU. Vol. 3/2008, pp. 5–24. Available at: <https://eprints.nbu.bg/id/eprint/266/>
9. Muneva-Dymytrova E. Systemata na vyssheto obrazovanye v Vьlharyia: problemy u predyzyvykatelstva. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/331645750>
10. Woźnicki J. (eds.) (2019) Transformacja akademickiego szkolnictwa Wyższego w Polsce w okresie 30-lecia: 1989–2019. Warszawa.
11. Trendy, modele i perspektywy rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce: 2021–2025 (2022) Z projekcją do roku 2030. Redakcja naukowa Jerzy Woźnicki. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej Gliwice.
12. Polityka Naukowa Państwa 4 sierpnia 2022. Available at: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/polityka-naukowa-panstwa-przyjeta-przez-rade-ministrow>
13. Boiadzhyeva P. Kachestvoto na vyssheto obrazovanye v natsyonalny y hlobalny konteksty, sp. Krytyka y khumanizyem, кн. 36, бр. 1/2011, Vodeshchy broia: Dumytъr Vatsov, Elytsa Stanoeva, 336 p.
14. Socna M. W. Proces Bolonski: perspektywa jakości kształcenia. Available at: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-34ad8f86-8a9d-435c-8ead-87cddeb89766/c/Mieczyslaw_W_Socha.pdf
15. Szapiro T. Proces Boloński: nowe szanse, czy nieznane zagrożenia. Available at: http://www.szapiro.net/images/proces_bolonski.pdf
16. Palfreyman D., Tapper T. (2000) Oxford and the Decline of the Collegiate Tradition. London: Woburn Press.
17. Jakoiu maie buty reforma vyshchoi osvity na dumku Oksena Lisovoho. OP.ua (2023). Available at: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/yakoyu-ma-buti-reforma-vischoyi-osviti-na-dumku-oksena-lisovogo> (in Ukrainian)
18. Spilka rektoriv zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy (2024). Available at: <https://zvo.knu.ua/> (in Ukrainian)
19. Dehtiarova Iryna, Yezhy Voznitskyi (eds.) (2021) Polsko-ukrainska spivpratsia predstavnytskykh orhanizatsii rektoriv – zadlia vdoskonalennia diialnosti zakladiv vyshchoi osvity: monohrafiia. Varshava. (in Ukrainian)

20. Edukacja zorientowana na ucznia i studenta. Redakcja naukowa Anna Karpińska, Walentyna Wróblewska, Piotr Remża (2021). Białystok.

21. Blahoeva E. Studentът – в тсентра на образovatelnia protses: kakvo oznachava tova za upravlenyeto na unyversyteta? Available at: https://ebox.nbu.bg/pa2015/11_E.Blahoeva.pdf

22. Pro fakhovu peredyvshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 6 chervnia 2019 roku № 2745-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (in Ukrainian)

УДК 351.851:[578:005.6](477)

JEL H83

Лахижа Микола Іванович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління, адміністрування та права, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Державне регулювання модернізації вищої освіти та науки в умовах європейської інтеграції.**

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів та опублікованих наукових праць вчених Болгарії, Польщі та України і дослідження практики освітніх реформ розглянуто проблеми державного регулювання модернізації вищої освіти та науки в умовах європейської інтеграції в посткомуністичних країнах. Підтверджено актуальність даної проблеми, здійснено огляд джерел та літератури. Виокремлено у порівняльній таблиці виклики в сфері науки та вищої освіти. Відзначено схожість багатьох проблем, пов'язаних з соціалістичним минулим та необхідністю проведення комплексу реформ. Особливості залежать в першу чергу від економічного розвитку країни та рівня її інтеграції до Європейського Союзу. Як спільну рису модернізації вищої освіти та науки виділено інтернаціоналізацію в результаті впливу глобалізації, диджиталізації, європеїзації. Охарактеризовано зміни, пов'язані зі студентоорієнтованою освітою, маркетингізацією, масовізацією, менеджеризацією. Відзначено необхідність зростання автономії вищих навчальних закладів та посиленні уваги до врахування потреб викладачів, спрямованих на модернізацію освіти та науки. Наголошено, що держава має створювати умови для модернізації вищої освіти та науки.

Ключові слова: публічне управління, вища освіта, модернізація, державне регулювання, європейська інтеграція.

UDC 351.851:[578:005.6](477)

JEL H83

Mykola Lakhizha, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Management, Administration and Law, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **State regulation of modernization of higher education and science in the conditions of European integration.**

The article, based on the analysis of legal acts, analytical materials and published scientific works of scientists of Bulgaria, Poland and Ukraine, and the study of the practice of educational reforms, examines the problems of state regulation of the modernization of higher education and science in the conditions of European integration in post-communist countries. The task of the research is to identify effective methods and directions of state regulation of the modernization of the higher education system in the conditions of European integration with the aim of proposing them for use in Ukraine. The relevance of this problem is confirmed by reference to the experience of foreign countries. The importance of reforms is determined by the need to maintain and develop a high level of education of the population, as it contributes to achievements in all spheres of life. At the same time, it is necessary to take into account the coherence of different educational levels both among themselves and from the point of view of the development of science. A review of sources and literature was carried out. A significant number of publications were noted and previously undisclosed aspects of the topic were identified. Challenges in the field of science and higher education are highlighted in the comparative table. The similarity of many problems related to the socialist past and the need to carry out a complex of reforms was noted. The specifics depend primarily on the economic development of the country and the level of its integration into the European Union. As a common feature of the modernization of higher education and science, internationalization as a result of the influence of globalization, digitalization, and Europeanization is highlighted. Changes related to student-oriented education, marketing, massification, and management are characterized. The need to increase the autonomy of higher educational institutions and increase attention to taking into account the needs of teachers aimed at the modernization of education and science was noted. Key problems for teachers are named: low level of remuneration, busyness with current duties; high norms of educational, scientific, educational and organizational workload do not allow to realize their potential of mobility and creativity. It was emphasized that the state should create conditions for the modernization of higher education and science. The author also notes the connection between the level of education and the democratic processes taking place in the country and the level of its economy.

Key words: public administration, higher education, modernization, state regulation, European integration.